איבעיא להו לרבנן אית להו גז"ש ומפקין ליה לחומש או דלמא בו'. קשה לרבינו מלמטן ממתי לא נילף מינהן ג"ש נהי דבנין אב לא ילפינן מיניהו מ"מ ג"ש נילף מיניה ונלמוד לר' מדלא"ט לר' למיכתב חומש גבי מקדיש שדה אחוזה וגבי מקדיש את ביתו ומנינו למילף מד מחבריה בג"ש ולא ילפינן מלא כתב חומש לכל חד וחד ש"מ שני כתובין הבאים כאחד ולא ילפינן מייניהו בעלמא לפילו בג"ש:

במועד אין בתם לא לימא מתני' דלא כרבי עקיבא בו'. לפיכך לפיכך קלי דקתני מצל זהב ודמשלם נזק שלם אבל לא מצי למימר דקלי מחמירין העבד ולא מחמירין בן חורין דבשלם לא פליג רבי עקיבא דתם מינו משלם לא כופר ולא שלשים של עבד כדאיתיה בפ' שור שנגח ד' וה' (לף מב:): **יאמרו** בת מלכים חמשים בת הדיוט חמשים. יש תימה קלת דבמשנה תני לחד הגדולה שבכהונה ולחד הקטנה שבישראל נותן חמשים ומתי שנא להכא מזכיר בגמ' הגדולה בת מלכים ובמשנה תנא גדולה שבכהונה:

תלמוד לומר [1]אם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה[ה] שדה אחוזה יצתה זו שהיא שדה אחוזה (ו) אילו לרבי יהודה ולרבי שמעון אפי' הקדישה ואחר כך מת [2] אב שדה אחוזה הויא מאי טעמא אי משום קרא קרא לבדרבי מאיר הוא דאתא אלא לאו משום דאזיל בתר פדיון אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה ורבי שמעון קרא אשכחו ודרוש אם כן לכתוב רחמנא אם את שדה מקנתו אשר לא אחוזתו [3] מאי משדה שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה [4]: אמר רב פפא [5]הקדיש טרשין פודן [6] בשווין מאי טעמא בית זרע אמר רחמנא והני לאו בני זריעה נינהו לא גאלן יוצאין [7] ביובל מאי טעמא שדה אמר רחמנא [8] כל דהו מכר [9]טרשין נגאלין פחות משתי שנים מאי טעמא

[2]מספר שני תבואות אמר רחמנא [10] והאי לאו בני תבואה נינהו לא [3]גאלן [11] חוזרת לבעלים ביובל מאי טעמא [3]ושב לאחוזתו אמר רחמנא והאי [7] נמי אחוזה היא [4]הקדיש אילנות פודה בשוויהן מאי טעמא [4]בית זרע אמר רחמנא ולא אילנות [5]לא גאלן אין יוצאין לכהנים ביובל [5]והיה השדה אמר רחמנא ולא אילנות [6]מכר אילנות אין נגאלין פחות משתי שנים מאי טעמא שני תבואות אמר רחמנא והני בני תבואות נינהו לא גאלן אין [6] חוזרת לבעלים ביובל מאי טעמא ושב לאחוזתו אמר רחמנא ולא אילנות אמר מר הקדיש אילנות פודה [8] בשווין אמאי וליקדשו אגב ארעייהו וליפרקוה אגב ארעייהו [9] וכי תימא אילנות אקדיש ארעא לא אקדיש והאמרי נהרדעי [9]מאן דמזבן ליה דקלא לחבריה קני ליה משיפולא ועד תהומא לאו מי איתמר עלה [7] בבא מחמת טענה: [10] שדה מקנה נותן שוויו: תנו רבנן [6]במכסת מה [8] בא ללמוד לפי שנאמר זרע חומר שעורים בחמשים שקל בכף יכול אף שדה מקנה בן תלמוד לומר מכסת רבי אליעזר אומר נאמר כאן וחשב ונאמר להלן וחשב מה להלן דבר קצוב אף כאן דבר קצוב איבעיא להו רבנן אית להו גזירה שוה ומפקין ליה לחומש או דלמא לית להו גזירה שוה ולית להו [11] לחומש אמר רבא מסתברא לית להו גזירה שוה מדגלי רחמנ' חומש גבי שדה אחוזה וגבי מקדיש ביתו הוו ליה שני כתובין הבאין כאחד [9] וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין ולמ"ד מלמדין מדגלי רחמנא חומש במעשר [10] בבהמה טהורה ובבהמה טמאה הוה ליה טובא ואין מלמדין תניא כוותיה דרבא ולא מטעמיה [11] תניא במכסת הערכך הקישו הכתוב לערכין מה ערכין אין מוסיף חומש אף [12]שדה מקנה אין מוסיף חומש: **מתני'** בשור המועד שהמית את העבד להקל ולהחמיר כיצד [13]אחד שהמית את הנאה שבעבדים ואת הכעור שבעבדים נותן שלשים סלע המית בן חורין נותן שוויו חבל בזה ובזה נותן נזק שלם: **גמ'** במועד אין בתם לא לימא מתני' דלא כרבי עקיבא [12]דתנן רבי עקיבא אומר [13]אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם אפילו תימא רבי עקיבא הוא הדין דאפילו תם נמי ואידי דקא בעי למתנא סיפא המית עבד המית בן חורין דבמועד הוא דמשכחת לה בתם לא משכחת לה משום הכי קתני מועד: **מתני'** באונס ובמפתה להקל ולהחמיר כיצד [14]אחד שאנס ופיתה את [15]גדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל נותן חמשים [16]סלעים והבושת והפגם הכל לפי המבייש והמתבייש: **גמ'** [17]אמאי אימא חמשים סלעים אמר רחמנא מכל מילי אמר רב זעירא יאמרו בעל בת מלכים חמשים בעל בת הדיוטות חמשים א"ל אביי א"ה גבי עבד נמי יאמרו עבד נוקב מרגלית שלשים עבד עושה מעשה מחט שלשים אלא אמר רב זעירא אילו

שבמלא יותר על חמלה שבשור בעל השור משלם חומו מותר נזק שלם. מלמד תם שחבל במלא משלם נזק שלם: **לעבד המיפ בן חורין כו' משום הכי.** נקט בריפא סיפא לאו סיפא ממש אלא סיפא לריפא היא למועד בריפא קתני לה: **מתני' פגם.** מפרש בכתובות (ד' מ.) שמין אותה כמה מלם ליתן אין שפחה בתולה לשפחה בעולה לעבדו שיש לו קורת רוח יותר: **גמ' מכל מילי.** וכותב ופגם לא ליתיב [14] ליה: **בעל בת הדיוטות הו.** בתמיה. מכל שמא כי יהיב בושת יש מילוק בין בת מלכים לבת הדיוטות: מילו

ומפקי ליה לג"ש לחומש דמה שדה אחוזה מוסיף חומש אף שדה מקנה מוסיף חומש: **או דלמא לית להו ג"ש ולית להו חומש.** בשדה מקנה]: הוו להו **טובא.** כתובים [הבאין כאחד] ואין מלמדין: [g] **[אין מכסת אלא דמים.** כלומר דנותן את שוויו]: **והרמות מכס להי.** שהיה נותן בישרות נפש אחד מחמש המאות ולא היה מפסיד: **מה ערכין.** ערכי אדם [אין מוסיף חומש: **מתני' המית בן חורין נותן את שוויו.** של בעל השור והיינו כופר ואם תמצא לומר שוויו של מומת היינו דמים כדאמרינן בבבא קמא: **חבל בזה ובזה.** שאם חבל שור המועד בין בעבד בין בבן חורין משלם נזק שלם: **נמ': מועד אין תם לא.** כלומר מועד משלם נזק שלם אם חבל באדם אבל תם לא משלם אלא חצי נזק: **[משלם] במותר.** מי שחבל יותר באחר: **דבמועד הוא דמשכחת לה.** דמשלמי הבעלים כופר: **בתם לא משכחת לה.** דכתיב ובעל השור נקי: **מתני':** משאם **[אמאי ואימא נ' סלע לבולהו מילי** לקנס ולבושת ולפגם]: **א"כ יאמרו בעל וכו' מה בין זו לזו.** אלא ש"מ שמוסיף לבת חשובים בושתה]: **אי הכי נבי עבד נמי יאמרו בו'.** וקי"ל דבין לזה ובין לזה שלשים ותו לא:

g) כ"ש ג' רבינו כאן בבריפא וכמו שכתוב בסוף.

שיטה מקובצת

רבי אליעזר מוקי גז"ש לדבר קצוב וממעט חומש מהיקשא דערכין. הרא"ש ז"ל: **ובל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.** גליון. מהכא מוכח דשני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין אפילו בגז"ש, ורקשה היאך נמרינן חומש בנטע רבעי קדש ממעשר בפ"ב דקדושין (דף נד:) הא הוו להו שני כתובים הבאים כאחד, וי"ל דלאו גז"ש נמורה היא דקדש קדש אלא גלויי מילתא בעלמא דכל חומר קדש שישנו במעשר ישנו בנטע רבעי והואיל וכבר הן שוין בקדושתן דנאכלין בירושלים ומתחללין גם לענין חומש תהיה קדושתן שוה. הרא"ש ז"ל: **במועד אין בו'.** אסיפא דסיפא קאי דקתני חבל בזה ובזה דא"א לפרש דקאי אהמית את העבד ולא אהמית בן חורין דביה לא פליג ר"ע דתם אינו משלם לא כופר ולא שלשים של עבד כדאיתא בפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק מא:-מב.). תוס':

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואילו לר' יהושה:
(ב) שם ת"ל ממכסת מה תלמוד לומר לפי שנאמר זרע: (ג) רש"י ד"ה לא גאלן נ"ב זה קאי אסקדים לילנות: (ד) ד"ה ממחת טענה וכו' קרקע הס"ד ומ"ש מ"ש במכסת אצל שדה מקנה כתיב:

מוסף רש"י

אילו באו עליה בו'. מהכא מקמבעל שאין נותנ בכלל ממשיטים, ל"ש אין הפרט ניז בעל שניטנה לנעל פנומה, שנעשלה שלא כדרכה, ושיכן הוא הפרט שניטיפס, ש"מ נמי נותנ ניז שנפנמה כנר אין נותנה רב כשלימה (כתובות מ:). **תחת אשר עינה.** נמי ממשיט כפף כתיב, מכלל דנותנ ופנס שאינס משוס עיניו, שהרי ישנן בשאר מומלין, אינו בכלל זה. פגם הוא נזק הניטוש נמי בשאר מכלות (שם). **במלאת שפקו.** כל לעונו, יצר לו. תבואתו לזה (סוטה מ:). **אלא ממנו.** מן הקנ"ס. אל תקני לא נגס, שאין הפרט קנייס בין ממנו הגמרא על יחיד שנדברים עליו, לממנו של רבים שהוכתרים על עצמן (סוטה לה:). **בעל הבית.** מדון העולס (שם). אין יכול להוציא כליו. אס הפקידס אס (שם). פלטן לבישה. ומינטו לקבורה אס נזוקס אס מקנה מתיב:

רבינו גרשום

[ס"ב. אי קא סברת דמשום קרא דקא דרשי שדה שאינה ראויה ההוא] **קרא לבדר' מאיר אתא** ולדידיה מסתבר טפי. **[אלא לאו דאזיל בתר פדיון]:** **אמר רב נחמן בר יצחק** לעולם רבי יהודה ורבי שמעון בעלמא לא אזלי בתר פדיון והכא גבי לוקח שדה מאביו מ"ט אזלי בתר פדיון **קרא אשכחו** ודרוש מקרא יתירא דא"כ דלא אזלינן בתר פדיון לכתוב אם [את] שדה מקנתו אשר לא אחזותו אי נמי {אשר לא} ש"מ שאינה ראויה להיות כו': **טרשים.** שדה מליאה סלעים שאינה ראויה לזרע: **שדה כל דהו** בין ראוי לזרע: **נגאלין פחות מב' שנים.** דאמרי' לקמן המוכר שדהו בשעת היובל אינו מותר לגאול פחות מב' שנים שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך: **ושב לאחוזתו.** דאחוזתו היא כמות שהיא: **אין יוצאין לבהנים ביובל.** כשדה אחוזה אלא לעולם בעלים ראשון לפדותה: **ליפרקו אגב ארעייהו.** [זרע חומר שעורים בנ' שקל: **ולידהדרו לבעל ביובל אגב ארעייהו.** היכא דמכר]: **משיפולא ועד תהומא.** שיפוליו שליו מסביבות שרשיו ולמטה עד התהום: [כי אמרי נהרדעי] **בבא מחמת טענה.** כשטוענן שלקח הקרקע מקום מושב האילן (עצמו) [עמו] וכבר יש לו שני חזקה: [**מכסת מה ת"ל.** דכתיב גבי מקנה דכתיב וחשב לו הכהן את מכסת הערכך] ת"ל מכסת ואין מכסת אלא דמים דמי שוויו כדאמרינן לקמן: [**נאמר כאן וחשב נאמר** להלן. בשדה אחוזה וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים וגו' מה להלן דבר קצוב זרע חומר שעורים בנ' שקל אף כאן נמי: **דרבנן** דאמרי בשדה מקנה נותן את שוויו **את להו נזרה שוה** וחשב וחשב

תורה אור השלם

1. וְאִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יִקְדִּישׁ לַיְיָ: ויקרא כז כב
2. בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ: ויקרא כה טו
3. וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרָו וְהֵשִׁיב אֶת הֶעְדֵּף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: ויקרא כה כז
4. וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיְיָ וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף: ויקרא כז טז
5. וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיְיָ כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לְכֹהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ: ויקרא כז כא
6. וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיְיָ: ויקרא כז כג

אילו באו עליה שנים אחד שלא כדרכה. תמילה ומ"ל מה ענין זה לגמי כדרכה לאכתי הוא היה יהיב ג' סלעים ואילו בעל בתולה לא קנס [ויתמרו] זה שבעל פגומה דליכא בושת כולי האי יהיב ג' סלעים ואילו בעל בתולה שלימה לא יהיב נמי אלא ג' סלעים ואילו בעל בתולה דייקינן דיהיב דמי בושת לגמי שלימה טפי מפגומה: **מוכה שחין.** דהוי פגום דומיא דנבעלה שלא כדרכה: **פחם אשר עינה.** דקרח ונתן הים הסוכה עמה לגמי הגעיה ממשים כפף וגו' (דברים כג) ממשמע הני ממשים כפף יתן בשביל קנס הניעוי ומדמילעטיך למכתב הכי מכלל דמיחייב מילי אחריניתא כגון בושת ופגם דלמו קנסא דעיוני ניכוו דבעלמו עיוני נמי מיכא בושת ופגם ליינו זנח שסוה פסות מבמילה: **מתני' נמצא האומר בפיו חמור.** דומתן מאה סלע והעושה מעשה לתוכח בתולה לא יהיב אלא ג' ז': **גר דין.** שלא ליכנס לחרך: **זה עשר פעמים.** גבי מרגיל כתיב דממשמע על זה נתחתם: **גמ' ממאי.** דממשמע משום לשון הרע בלבד קא יהיב להו דלמא משום הכי ממיר המי לשון הרע דגריס לה ביה קטלא: **על שם רע.** משום לשון הרע בלבד: **נמלאת ספקו ילר ו.** כשממלא שלמו בעונות הרבה אז ילר לו תבא עליו לרה: **על זה נתחתם.** ולמו משום לימוף לממריני: **נעל הבית.** הקדוש ברוך הוא: **על דבת הארץ שהוציאו.** קלמר [י] דממו: **ממרים.** מורדים: **שנופן לו רגו מפנה.** פרנסה לדגים: **אחד ומחצה.** דבפרעה כתיב (שמות יד) שם מלות רכב ובסיסרא כתיב (שופטים ד) תשע מלות רכב:

שם רע על עצים ואבנים כך המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה ממאי דלמא משום דר' חנינא בר פפא [כ]דאמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה דכתיב [ל]כי חזק הוא ממנו אלא ממנו בביכול [מ] בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם אלא אמר רבה אמר ר"ל אמר קרא [נ]וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה על דבת הארץ שהוציאו תניא אמר ר' יהודה עשר נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה [ס] שנים בים ושנים במים שנים במן שנים בשליו אחת בעגל ואחת במדבר פארן שנים בים אחת בירידה ואחת בעלייה בירידה דכתיב [ע]המבלי אין קברים במצרים בעלייה כדרב הונא דא"ר הונא ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו כדרבה בר מרי [פ]דאמר רבה בר מרי מאי דכתיב [צ]וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר אמר להן הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטלה הימנו אמר לו אני נותן לך אחד ומחצה שבהם אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו אמר לו נחל קישון יהיה ערב מיד פלטן ליבשה דכתיב [ק]וירא ישראל את מצרים מת על [ר] וגו' שנים במים במרה וברפידים במרה דכתיב [ש]ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות וכתיב [ת]וילן העם על משה ברפידים דכתיב [א]ויחנו ברפידים ואין מים לשתות וכתיב [ב]וירב העם עם משה שנים במן דכתיב

אילו באו עליה שנים אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה יאמרו בעל פגומה חמשים בעל שלמה חמשים א"ל אביי אי הכי גבי עבד נמי יאמרו עבד בריא שלשים עבד מוכה שחין שלשים אלא אמר אביי אמר קרא [ו]תחת אשר עינה [ן] מכלל דאיכא בושת ופגם רבא אמר דאמר קרא ונתן האיש השוכב עמה וגו' הנאת שביבה חמשים מכלל דאיכא מילתא אחריתי ומאי ניהו בושת ופגם: **מתני'** [א]במוציא שם רע להקל ולהחמיר כיצד אחד שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה ועל קטנה שבישראל נותן מאה סלע נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה [ג] שכן מצינו [ב]ישלא [ג] נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע שנאמר [ב]וינסו אותי זה עשר פעמים וגו': **גמ'** ממאי דלמא משום דקא גרים לה קטלא דכתיב [ג]ואם אמת היה הדבר וגו' והוציאו את הנערה וגו' אמר רבא אמר קרא [ד]כי הוציא שם רע על שם רע שהוציא: וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו': ממאי דלמא דאכתי לא [ז] מלא סאתן [ח]דאמר רב המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר [ט]במלאת ספקו יצר לו [י] אמר ר"ל אמר קרא וינסו אותי זה עשר פעמים על זה נתחתם גזר דין: [כ]תניא א"ר אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה המוציא

(לעיל) **הוו** להו שני כתובין הבאין כאחד. ומ"ת מה ענין זה לגמי כתובין הבאין כאחד כיון דגבי שלה מקנס ליכא ג"ם למילף מומס מלמה דמחוב וגבי מקדיש בית ליכא ג"ם ומשמ הכא דכתיב והעריך גבי מקדיש בית כמלן דכתיב ומחבש [ס] לו משמ י"ל ומחבש מין זו ג"ם גמורה מע"ג דקרי ליה [ס] הספר ג"ם וה"ל למכתב בפ"ק דע"ק (דף ו:) גבי נאמר שלה למעלה ונאמר שלה למטה קרי ליה הסח ג"ם ומוה"ל עבד נמי יאמרו עבד בריא שלשים עבד מוכה שחין שלשים אלא אמר אביי אמר קרא [ו]תחת אשר עינה [ן] מכלל דאיכא בושת ופגם רבא אמר דאמר קרא ונתן האיש השוכב עמה וגו' הנאת שביבה חמשים מכלל דאיכא מילתא אחריתי ומאי ניהו בושת ופגם: **מתני'** [א]במוציא שם רע להקל ולהחמיר כיצד אחד שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה ועל קטנה שבישראל נותן מאה סלע נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה [ג] שכן מצינו [ב]ישלא [ג] נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע שנאמר [ב]וינסו אותי זה עשר פעמים וגו': **גמ'** ממאי דלמא משום דקא גרים לה קטלא דכתיב [ג]ואם אמת היה הדבר וגו' והוציאו את הנערה וגו' אמר רבא אמר קרא [ד]כי הוציא שם רע על שם רע שהוציא: וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו': ממאי דלמא דאכתי לא [ז] מלא סאתן [ח]דאמר רב המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר [ט]במלאת ספקו יצר לו [י] אמר ר"ל אמר קרא וינסו אותי זה עשר פעמים על זה נתחתם גזר דין: [כ]תניא א"ר אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה המוציא

למדבר מלד אחד וזה כשם שאנו עולין מלד זה ובאנו למדבר כך מצריס עולין מלד אחר מן המדבר וירדפו אחרינו ויביאו כי סבורים אלה יעברו המצריים בים אלא יבאו מלד אחר ויכסכי ניתא הא דכתיב (במדבר לג) ויסעו ממרה וגו' ויחנו על ים סוף ואם עברו רוחב היס על עבר היס מלד אחר היאך פגעו עוד בים וכי מזרו לאחוריהם אלא ש"מ לאחר שנסעו בתוכך היס ויצאו כמו כן לאוכך היס לדרום מצריס שמצריס כמו כן לרוח דרומית של ים קרוב לסוף דרומית לגד מערב ולילום מפסיק בין מצריס ובין ים ויהיס מלד דרומית של ארץ מצריס ממזרח למערב ונסעו לאוך היס אשר דרומית של מצריס ואח"כ יצאו לאחר שהלכו כחצי גורן עגולה ויצאו בגד נפוני שלהם שהיא דרומית של ארץ מדוס ומזרחית של ארץ מצריס ואח"כ הלכו קצת ימים עד מרה ואח"כ היו עדיין אלל היס וכשהוכרחו ליכנס לים וכו' לא הוכרחו לעבור היס אלא סיבבו ארץ מדוס וארץ מואב שהוא בדרומית של ים ומזרחית של ארץ מצריס: **אחד** ומחצה שבהם. במצריס כתיב (שמות יד) שם מלות רכב במוח ובסיסרא כתיב (שופטים ד) תשע מלות רכב ואף על גב דכתיב (שמות יד) כל רכב מצריס לא קא משיב אלא של ארץ מצריס היה בתלה אחד השם מלות רכב ומלכיס של סיסרא היו תלויס אחד השם מלות רכב ברזל ואם תיל מנשים בזה יותר מבזה לימו מושם:

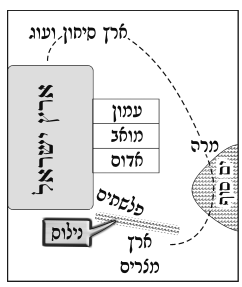

מל

מימין של הקב"ה: **תום' ד"ה אילו באו כו' כדרכה תחילה כו'.** וע"ב ודרך התלמוד להקדים הן תחלה ואע"ג דלאו קודם, כמו בכתובות (לה.) בין מתכונין לשאין מתכונין והוה ליה לקדם אין מתכונין כמו דאמר לא חלקת בין שוגג למזיד. הר"י ז"ל בגליון. **ד"ה כשם כו' עולין.** גליון. פי' מאותו צד שנכנסנו כי ישראל לא עברו את הים מעבר לעבר שהן נכנסו בצד אחד ויצאו באותו צד שנכנסנו כי המצרים הקיפום סביב (כזה) ואמרו ישראל כשם שאנו עולין מצד זה כך מצרים עולין מצד אחר במקום שנכנסנו וירדפו אחרינו ביבשה. הרא"ש ז"ל:

תורה אור השלם

1. וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו: דברים כב כט

2. כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת כְּבֹדִי וְאֶת אֹתֹתַי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: במדבר יד כב

3. וְאִם אֲמֹת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לא נִמְצְאוּ בְתוֹלִים לַנָּעֲרָ: דברים כב כ

4. וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו: דברים כב יט

5. בְּמִלְאוֹת שִׁפְקוֹ יָצַר לוֹ כָּל יַד עָמָל תְּבוֹאֶנּוּ: איוב כ כב

6. וַיְדַבְּרוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אֹמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: במדבר יג לא

7. וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְיָ: במדבר יד לז

8. וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקָחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרָיִם: שמות יד יא

9. אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת רֹב חֲסָדֶיךָ וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף: תהלים קו ז

10. וְיהוֹשֻׁעַ יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: שמות יד ל

11. וַיְבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מָרָה: שמות טו כג

12. וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנַי בַּצָּמָא: שמות יז ג

13. וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי יְיָ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם: שמות יז א

14. וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה תְּנַסּוּן אֶת יְיָ: שמות יז ב

רבינו גרשום

אילו באו עליה ב' אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה. שהראשון שלא בעל כדרכה אינו נותן כלום ע) שלא בעלה ואם זה האחרון [שבעלה] נותן נ' כאילו בעל אשה שלימה שלא בא עליה אדם מעולם יאמרו בעל פגומה כו' אלא ודאי פגומה נותן נ' ותו לא שכבר מבויישת היא ובעל שלימה נותן נ' ובושת: **מתני': נמצא האומר בפיו** [חמור מן **העושה מעשה.** שהאומר בפיו] שפלונית פגומה חמור מן הפוגמה בעצמו שזה נותן נ' שקל וזה ק': **וכן מצינו.** [באבותינו וכו'] כדכתיב וינסו אותי זה עשר פעמים וכתיב בתריה אם יראו את הארץ וגו' שעל כל אותן עשר פעמים [שנסו] שלא בטחו בהקב"ה לא נגזרה עליהן גזרה שיפלו במדבר עד שאמרו לשון הרע על הארץ: **גמ': על שם רע שהוציא.** ועננו אותו מאה כסף: **במלאות ספקו.** כשימלא עונות כמו שמספקות המדות להכיל **יצר לו.** פורע ממנו: **על עצים ואבנים.** כדכתיב ערים גדולות ובצורות בשמים וארץ אוכלת יושביה [היא]: **אלא ממנו.** כלפי מעלה והיינו בעל הבית שבראם: **כך מצרים עולין מצד אחר.** אע"פ שהבטיחם הקב"ה לא תוסיפו לראותם עוד: **פלוט אותם ליבשה.** כשהם מתים: **[שנים בים] במרה וברפידים.** וקשיא לי מ"ט לא קא חשיב מים דמדבר ציו:

ע) עי' תוס' כלן ד"ה אילו.

מוסף רש"י

ומתרגמינן לחלוטין. ולמן מגן לשון מלוטין גבי מלוטע (שנהדרין קו:). למצורע מוחלט. ללמד שכלו ימי הסגר וגלחם בו פיומי טומאת המלוין בו (מגילה ח:). פרישה ופרימה. בגדיו יהיו פרומים ופלחו יהיה פרוע (שם:). ארי דורס ואוכל. מיל ומינו ממיכל (תענית ח:). זאב טורף ואוכל. שמולין למוריו ואוכל עם שמפסיד מן הבהמים ולכולן יש להם הגלח (שם:). מה הנאה יש לך. שלמה טוען בני אדם רוכנן (שם:). לא אמרתי דבר והזהרתי לאחוריי. אפס גם מי שלמרתי עליו דבר ושלל לא ממרתי כן עליו לא מזכתי ני לומר לו מינו כדבריו, לפי שהוא מעת לומר, וקפדני כל מילות המתמלרל בפני מרט ליט בה משום ליצנ ביצה (שבת קיח:).

שינויי נוסחאות

ע) עיטה הני תחת אשר עינה מכלל (ש"ט), ב) בפיקפק ממוכה נתקון מיתם וכן כ"ל בשלמות, ג) בשאנה שבמצריים נתחתם, ד) לא נתמלא סאתן (ש"ט), ה) לו אלא אמר (ש"ט), ו) עי' תוספות במעבר לדף ד"ס אל תקרי ורס"י בסוטה לה. כתב ללא נרסינן אל תקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו. ז) תיקרי ממנו [ביצה כי חזק הוא ממנו]. (ש"ט ועיין בחידושים), ח) בכיוכל אפילו בעל הבית (ש"ט), ט) לקה"ב במדבר ואלו הן שנים (ש"ט), י) על שפת הים שנים [ביצה וגו' נמתק] (ש"ט), יא) קלמר קרא למתו [ו"ל ממרים מוכיח נמתק] (ש"ט), יב) ומחב דמי לו (ש"ט), יג) הש"ס (צ"ק), יד) ממשים. נראה מתוך פי' דשלא כדרכה אין לה קנס וכפ' בן [ביצה וכ"ש פי' נמתק] (ש"ט), טו) נ"ל וכ"ש אזל לשיטתו דפירש בפ' כו' (צ"ק), טז) ניהם פירש"י נמי שם (ש"ט), יז) ס"ל נ' והו' לומו ו"ל כדפ"ל, יח) כלכבה תחלה. (ש"ט), יט) שבאותו הדור (ש"ט), כ) הסכיס שרי רכב מלכיס (ש"ט), כא) וכל רכב של (צ"ק),

כא א מיי' פ"ג מהל' נערה בתולה הל' ג ופ"ג מהלכה ג:

ב [מיי' פ"ז מהלכות דעות הלכה י]:

(נעיל) **אל** תיקרי ממנו אלא ממנו. כג] פירוש אל תקרי ממנו רפי אלא ממנו דגש ומינו כן שכל ממנו שמתורה לגוזלין ומינו מחליף כלל זה בזה וכן מצינו בקיפרי ולא נם ליחה אין כתיב כאן אלא ולא נם ליחה: **התאוו** תאוה. פרש"י התעלו יותר משמע שלא פסק להם השליו כד] רש"י והר"י יוסף קרא פירש שפסק להם השליו לעולם והשפסוף שאר בקרבו התעלו תעלה מתוך לפי שלא היה להם שליו וילד להם שליו שני: **ואמר** ריש לקיש מאי דכתיב זאת תהיה תורת המצורע תורת מוציא שם רע. אמר גרסינן ולא גרסי' ואמר להם ריש לקיש לא אמר כלל לעיל:

לישנא תליתאי. פרש"י לשון שליפי של רכיל מגלה סוד ואני מצאתי כתוב ליענא תליתאי שהקיפה הקב"ה אמת של עלם ואמת שאר כשר והוא שליפי בתוכה:

ו) **כל** מילתא דמיתאמרא באפי כה] תלתא לית בה משום לישנא בישא. פירוש כגון כה"ג דנורא בי פלניא אמר ליה אביי מאי קא עביד גלויי מילתא בעלמא הוא אלא דמפיק ליה משתכח נורא אלא בי פלניא [דאיכא בשרא וכווי] אמר רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי דאמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי אמר רבה

ז) **ואין** יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל ח] נחש ואומרות ארי דורם ואוכל ואב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון ואמר ריש לקיש כל המספר לשון הרע מגדיל ט] עונות עד לשמים שנאמר [10]שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע ראוי לסוקלו באבן כתיב הכא אותו אצמית וכתיב התם [11]צמתו בבור חיי וידו אבן בי ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר [6]מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אלא אתו לא אוכל אל תיקרי אותו אלא אתו לא אוכל ואיכא דמתני לה [ג]על גסי הרוח [ט] אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אומר הקב"ה [לשר של] גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה [י] עליו מלמטה נדוננו שנאמר [12]חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים אין [יא] חץ אלא לשון שנאמר [13]חץ שחוט לשונם מרמה דבר ואין גבור אלא הקב"ה שנאמר [14]ה' כגבור יצא גחלי רתמים היינו גיהנם אמר רבי חמא בר' חנינא מה תקנתו של מספרי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנא' [15]מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ [יב] אלא תורה שנאמר [16]עץ חיים היא למחזיקים בה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר [15]וסלף בה שבר [יג] רוח רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה [ג]שכבר כרתו דוד ברוח הקדש שנאמר [17]יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר [יד] רוח תנא דבי רבי ישמעאל [ד]כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים כתיב הכא לשון מדברת גדולות וכתיב בעבודת כוכבים [18]אנא חטא העם הזה חטאה גדולה בגילוי עריות כתיב [19]ואיך אעשה הרעה הגדולה הואת בשפיכות דמים כתיב [20]גדול עוני מנשוא גדולות אימא תרתי הי מיניהו מפקא במערבא אמרי לשון תליתאי [ה]קטיל תליתאי הורג [טו] (ו) למספרו ולמקבלו (ז) ולאומרו א"ר חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [21]מות וחיים ביד לשון וכי יש יד ללשון לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה אף לשון אינה ממיתה אלא בסמוך לה ת"ל חץ שחוט לשונם אי מה חץ עד ארבעים וחמשים אמה אף לשון עד ארבעים וחמשים אמה תלמוד לומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ וכי מאחר דכתיב שתו בשמים פיהם חץ שחוט לשונם למה לי הא קמשמע לן דקטיל כחץ וכי מאחר דכתיב חץ שחוט לשונם מות וחיים ביד לשון למה לי לכדרבא דאמר רבא דבעי חיים בלישניה דבעי מיתה בלישניה היכי דמי לישנא בישא [טז] (רבא אמר) כגון דאמר איכא נורא בי פלניא אמר ליה אביי מאי קא עביד גלויי מילתא בעלמא הוא אלא דמפיק [יז] בלישנא בישא דאמר היכא משתכח נורא אלא בי פלניא [דאיכא בשרא וכווי] אמר [יח] רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא [יט] אמר ליה [י]כל שכן חוצפא ולישנא בישא אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [ז]דאמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי אמר רבה

[1]ט] אל תצאו ויצאו אל תותירו ויותירו שנים בשליו [ג] ראשון ובשליו שני בשליו ראשון ג] [2]בשבתכם על סיר הבשר בשליו שני [3]והאספסוף אשר בקרבו בעגל כדאיתיה במדבר פארן כדאיתיה אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא מאי דכתיב [4]מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה אמר לו הקב"ה ללשון כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה [ד] אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא [א]כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר שנאמר [5]אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ואמר ר' [ט] יוסי בן זימרא כל המספר לשון הרע נגעים באים עליו שנאמר [6]מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב התם [7]לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין [ט] (ותנן [ב]אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה [ו] אמר ריש לקיש מאי דכתיב [8]זאת תהיה תורת המצורע זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע [ז] ואמר ריש לקיש מאי דכתיב [9]אם ישוך הנחש בלא לחש

אבנט מכפר על הרהור הלב. מהיכא דתניא ואפנט הוא כמו חגור של שם תרוכה מלא ואיתא נמי במדרש שהיה הכהן מקיפו סביביו כי] ג' פעמים כנגד לב של מלט: ומשוקתו

(ו) **כל** מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא. פירוש כגון כה"ג דנורא בי פלניא אמר ליה אביי מאי קא עביד גלויי מילתא בעלמא הוא אלא דמפיק ליה משתכח נורא אלא בי פלניא [דאיכא בשרא וכווי] אמר [יח] רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא [יט] אמר ליה [י]כל שכן חוצפא ולישנא בישא אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [ז]דאמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי אמר רבה

(ז) **ואין** יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל ח] נחש ואומרות ארי דורם ואוכל ואב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון ואמר ריש לקיש כל המספר לשון הרע מגדיל ט] עונות עד לשמים שנאמר [10]שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע ראוי לסוקלו באבן כתיב הכא אותו אצמית וכתיב התם [11]צמתו בבור חיי וידו אבן בי ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר [6]מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תיקרי אותו אלא אתו לא אוכל ואיכא דמתני לה [ג]על גסי הרוח [ט] אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אומר הקב"ה [לשר של] גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה [י] עליו מלמטה נדוננו שנאמר [12]חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים אין [יא] חץ אלא לשון שנאמר [13]חץ שחוט לשונם מרמה דבר ואין גבור אלא הקב"ה שנאמר [14]ה' כגבור יצא גחלי רתמים היינו גיהנם אמר רבי חמא בר' חנינא מה תקנתו של מספרי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנא' [15]מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ [יב] אלא תורה שנאמר [16]עץ חיים היא למחזיקים בה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר [15]וסלף בה שבר [יג] רוח רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה [ג]שכבר כרתו דוד ברוח הקדש שנאמר [17]יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר [יד] רוח תנא דבי רבי ישמעאל [ד]כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים כתיב הכא לשון מדברת גדולות וכתיב בעבודת כוכבים [18]אנא חטא העם הזה חטאה גדולה בגילוי עריות כתיב [19]ואיך אעשה הרעה הגדולה הואת בשפיכות דמים כתיב [20]גדול עוני מנשוא גדולות אימא תרתי הי מיניהו מפקא במערבא אמרי לשון תליתאי [ה]קטיל תליתאי הורג [טו] (ו) למספרו ולמקבלו (ז) ולאומרו א"ר חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [21]מות וחיים ביד לשון וכי יש יד ללשון לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה אף לשון אינה ממיתה אלא בסמוך לה ת"ל חץ שחוט לשונם אי מה חץ עד ארבעים וחמשים אמה אף לשון עד ארבעים וחמשים אמה תלמוד לומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ וכי מאחר דכתיב שתו בשמים פיהם חץ שחוט לשונם למה לי הא קמשמע לן דקטיל כחץ וכי מאחר דכתיב חץ שחוט לשונם מות וחיים ביד לשון למה לי לכדרבא דאמר רבא דבעי חיים בלישניה דבעי מיתה בלישניה היכי דמי לישנא בישא [טז] (רבא אמר) כגון דאמר איכא נורא בי פלניא אמר ליה אביי מאי קא עביד גלויי מילתא בעלמא הוא אלא דמפיק [יז] בלישנא בישא דאמר היכא משתכח נורא אלא בי פלניא [דאיכא בשרא וכווי] אמר [יח] רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא [יט] אמר ליה [י]כל שכן חוצפא ולישנא בישא אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [ז]דאמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי אמר רבה

(א) גמ' כורז (למספרו) מז"מ וכ"ג גי' רש"י לאומרו: (ב) שם ולמקבלו ולאומרן עליו ש"ר ממ"ה:

ג) ג' הע"י אל יצא איש ממקומו אבל מי שפגר לקיימו שהרי קרא דלא יצא וכו' כתיב ומ"מ, ב) בשלו בשליו ראשון (ש"ס), ג) לשון בשבתנו (ש"ס), וכ"ה בע"י (גליון), ד) למ"ד ואמר רבי יוחנן (וכ"ה בעין יעקב) ק"ו אמר ר"י כל וכו' וכן למעט ומ"ר כל המספר) (ש"ס), ה) ומאי רבי יוחנן משום רבי יוסי (ש"מ וכ"ה בעין יעקב), ו) ופריימה סימן תור"ת נח"ש גדו"ל. והיינו דרשב"ל דאמר ריש לקיש (ש"ס, ז) אלא הבושה ואומרים (ש"ס, ח) בס"ח וכע"י עונותיו, ט) להום ואמר (ש"ס), י) ואתה מלמטה (פיהם עליו ומקק) (ש"ס, יא) מן חצי אלא לשון הרע שנאמר (ש"ס), יב) עץ חיים אלא (ש"ס, יג) ל"ל ברוח, יד) ל"ל ברוח, טו) וכ"ג לאמרו ולמקבלו ולאומרין עליו [ל"פ למספרו ולמקבלו ולאומרו עליו] (ש"ס, טז) ל"ל רבה אמר, יז) למפיק ליה מלישנא (ש"ס), יח) רב ספא ל"ק וכ"ה בע"י, יט) ל"ל ל"א ל"ל אביי וכ"ה בע"י וכן כתב להפס פ' כמה מלילקין שבת יד., ש"ס), כ) קא דכתיב אותו לא (ש"ס, כא) ל"ל למקבלו (וגי' ל"ק למספרו וגי' ל"א היא טועות), כב) הכיכל שההריגה ל"ש: שהתגר] בא (ש"ס), כג) ממנו י"מ (ש"ס, כד) תיקח כש"י נמקק (ש"ס), כה) תיקח פירש נמקק (ש"ס), כו) נפקי מרה [תיקח תלתא נמקק] (ש"ס), כז) מקיפו סביביו ל"ב פעמים כנגד ל"ב של מלט (ש"ס),

ה) מגילה ח: סנהדרין קו:, ו) [תענית ח.], ג) סוטה ה., ד) שבת קיח., ה) [ל"ל מאחר ל"ש מכ], ו) שייך לקף טו ע"ש, ז) [ג"ז שייך שם],

1. רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם שְׁנֵי יָמִים שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: שמות טז כט
2. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד יְיָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב: שמות טז ג
3. וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר: במדבר יא ד
4. מָה יִתֵּן לָךְ וּמָה יֹסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: תהלים קכ ג
5. אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ: תהלים יב ה
6. מְלַשְׁנִי בְסֵתֶר רֵעֵהוּ אֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל: תהלים קא ה
7. וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה לְצָמִיתָת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַיֹּבֵל: ויקרא כה ל
8. זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן: ויקרא יד ב
9. אִם יָשׁוֹךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: קהלת י יא
10. שִׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּתְהַלַּךְ בָּאָרֶץ: תהלים עג ט
11. צְמָתוּנִי בַבּוֹר חַיַּי וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי: איכה ג נג
12. חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: תהלים קכ ד
13. חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה בְּפִיהוּ אִתּוֹ דִבֶּר שָׁלוֹם אֶת רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ: ירמיה ט ז
14. יְיָ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף יִצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: ישעיה מב יג
15. מַרְפֵּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ: משלי טו ד
16. עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: משלי ג יח
17. יִכְרֹת יְיָ כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת: תהלים יב ד
18. וַיְשָׁב מֹשֶׁה אֶל יְיָ וַיֹּאמַר אֲנָא חָטָא הָעָם הַזֶּה חַטָּאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: שמות לב לא
19. אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים: בראשית לט ט
20. וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְיָ גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא: בראשית ד יג
21. מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ: משלי יח כא

במדבר פארן כדאיתיה. בשעת ביאת מרגלים: [**מה יתן לך ומה**] כלומר מה יכולתי לך להנאתך ולא עשיתי מפני מה את רמיה]: [**אחת**] **של עצם** [**ואחת**] **של בשר.** שיניים ושפתים: **אם ישוך הנחש בלא לחש.** היינו שנושך

בעמ'. גליון. תימה למה קורא עון הענל נסיון הלא כפרו בעיקר, ושמעתי מפי הר"ר יצחק מווירמישא דעשרה נסיונות היינו עשרה כעסים שהכעיסו את הקב"ה והנם זועפים (בראשית מ ו) מתרגמינן נסיסין. הרא"ש ז"ל: **תום' ד"ה אל' תקדי בו' ואינו מחליף כ"ף זה בזה.** נ"ב וכן כתב רש"י ז"ל בסוטה (לה. ד"ה אל תיקרי), ערוך נ"ב נסחת הערוך.... כי חזק הוא ממנו מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול אפי' בעל הבית ממנו דגש משמע כלפי מדידן ממנו דגש משמע כלפי מעלה וכו' כך כתב הערוך, ואע"ג דבכמה מקומות מצינו ממנו דמשמע מדידן מ"מ אי כוונתם היתה לטובה היה להם ליזהר בכך ולומר מנו דמשמע בע"כ מדידן ומדשבק לשון זה הפשוט ונקטי לשון ממנו דמשמע נמי כלפי מעלה אלמא דכלפי מעלה נתכוונו, וכיוצא בזה כתבו התוס' בפ' הזהב (ב"מ נב.) ד"ה ולא קתני עד דריבי: **בא"ד ולא נם ליחה.** וכן גבי אלינזר עבד אברהם אנשים אשר אתו אין כתיב כו':

דמיסתמרת נחפי תלתא. שהבעלים ממרוח בפני ג' המגלה תותה מינו לשון הרע וזה גילה מחלה דעתו שאם מגלה מינו מושם דמידע ידע דסופה להגלות לחבירו וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שיודע: **מכדך רעשו נקוו גדול וגו' קללה מחשבת זו.** תותה ברכה קללה היא לו לחבירו: **ושמעין מינאי.** שלמים שהוא עשיר וחזלי ואנסי ליה לממוניה. ל"ג אנסי ליה שמתאכסנין אצלו מורחין עד שמכלין ממונו: **בא לידי רעתו.** שבהוות מפסד בטובתו ◊ יותר מדאי הוה עלמא אומר חוץ ממדה רעה זו שבו לו מחיים שומעין אזה משבחו ומוחרים אלא מדת כך וכך בידו: **לרוח העין.** שלרה עינו בחמרים ותינו מהנה שכיניו מכלין ע"י שאלה: **חומו אלמים.** ותוקיעמנ לעיל ◊ להיינו נגעים: **אל ירחם מניח יותב.** מפני שהרג את אנשר: **חוזל.** השבע שאלתך ותוקו ככרים: **וכחזקתו גבה לבו וגו'.** בעוזיהו משמעי: **שייחד ניסו.** כלי תשמישו שלא השלילם לאחרים: **נמה נשמכה כו'.** ◊ בפרשת ותתה תלוה ◊ נשמכה ענין המילותים לנגדי כתוב: **ויעבדו חם הכשפים בדם.** ◊ רמז היה להם שטנדילת כפרת דמים עולה ע"י כתנת: **אין אפוד ותרפים.** בזמן שאין אפוד חוי עון תרפים: **שקטו.** פעמוני המעיל נשמעין ◊ על מעשה קול נשון הרע ותת אמרת נגעים אמו שהיו נגעים על עזי פניס ◊ שהיו מקטרין לו: **אמו מעשיו.** שמקוטטו על ידו. ותי קשיא אמאי לא מותיב ליה משפיכות דמים וגילוי עריות דקאמר לעיל נגעים בתין על עליהם ידיהם דכתיב בהו יחניף וגו' ובגילוי עריות כתיב (ויקרא יח) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה אבל נשון הרע לא משכחת למימעני ליה אמאי. **קטורת.** קטורת נשמעת ◊ ותשמיש הקטרה. **קשיא שפיכות דמים וגו'.** דקאמרינן לעיל בגדי כהונה מכפרין על אמרים וקא חזינן דעבלה ערופה מכפרת על אמרים דעל הסורג מינה מכפרת דקיימא לן בסוטה (דף מז:) שאם ◊ נתערפה העגלה ותא"כ נמלא הסורג מינן שהוא נהרג תלמוד לומר ◊ ולארץ לא יכופר וגו': **קשיא נשון הרע.** דקתני בגדי כהונה מכפרין נאו על אלה לא **מדי ידיע מאן קטליה.** עגלה מכפרת: **בי קטלא הוא.** וכל כמה דלא מיקטל לא מיכפרי אמיני לכתיב (במדבר לה) **ולארץ לא יכופר וגו': בגיעא.** דמעשה משמי ◊ קטרת מכפרת: **נפלפסיפ**

◊ **רבה בר רב הונא** א**כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא מ"ט** ב**חברך חברא אית ליה וחברא דחברך חברא אית ליה כי אתא רב דימי אמר מאי דכתיב** 1**מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר רחמנא ניברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי** ג**ושמעין** ◊ **אינשי ואזלין ואנסין ליה** ◊**תני רב דימי אחוה דרב ספרא** 2**לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו איכא דאמרי רב דימי אחוה דרב ספרא חלש על רב ספרא לשיולי ביה אמר** ◊ **להו תיתי לי דקיימי כל דאמר** ◊ **רבנן א"ל הא מי** ◊ **מקיימת לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי** ◊ **גנותו אמר להו לא שמיעא לי ואי הוה שמיעא לי קיימתה** ◊**א"ר שמואל בר נחמני א"ר** ◊ **יוחנן על שבעה דברים נגעים באין** 3**על לשון הרע ועל שפיכות דמים ועל שבועת שוא ועל גילוי עריות ועל גסות הרוח ועל הגזל ועל צרות העין על לשון הרע דכתיב** 2**מלשני בסתר רעהו אותו אצמית על שפיכות דמים דכתיב** 3**ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו' ועל שבועת שוא דכתיב** 4**ויאמר נעמן הואל קח נכרים** ◊ **וכתי'** 5**וצרעת נעמן תדבק בך וגו' ועל גילוי עריות דכתיב** 6**וינגע ה' את פרעה נגעים וגו' ועל גסות הרוח דכתיב** ◊ 7**ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול בה' אלהיו**8**והצרעת זרחה במצחו ועל הגזל דכתיב** 9**וצוה הכהן ופנו את הבית תנא הבית תנא הוא** ◊ **כונס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו ועל צרות העין דכתיב** 10**ובא אשר לו הבית [וגו'] ותנא דבי ר' ישמעאל** ◊ **מי שמיוחד ביתו לו איני** ◊**והא אמר ר' ענני בר ששון למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין כתונת מכפרת על שפיכות דמים דכתיב** 11**ויטבלו את הכתנת בדם מכנסים מכפרים על גילוי עריות דכתיב** 12**ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה מצנפת מכפרת על גסי הרוח כדרבי חנינא דא"ר חנינא** ◊ **יבא דבר שבגובה ויכפר על מעשה גובה אבנט מכפרת על הרהור הלב אהיכא דאיתיה** ◊**(דכתיב** 13**והיה על לב אהרן) חושן מכפר על הדינין דכתיב** 14**ועשית חושן משפט אפוד מכפר על עבודה זרה דכתיב** 15**אין אפוד ותרפים מעיל מכפר על לשון הרע אמר הקב"ה יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול ציץ מכפר על** ◊**, מעשה עזי פנים כתיב הכא** 16**והיה על מצח אהרן וכתיב התם** 17**ומצח אשה זונה היה לך לא קשיא הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו אי אהנו מעשיו אתו נגעים עליה אי לא אהנו מעשיו מעיל מכפר והא"ר סימון אמר רבי יהושע בן לוי שני דברים לא מצינו להם בקרבנות כפרה** ◊**, בדבר אחר מצינו להם כפרה שפיכות דמים ולשון הרע שפיכות דמים בעגלה ערופה ולשון הרע בקטרת** ◊**, דתניא ר' חנינא למדנו לקטרת שמכפרת דכתיב** 18**ויתן את הקטרת ויכפר על העם ותנא דבי רבי ישמעאל על מה קטרת מכפרת על לשון הרע אמר הקב"ה יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי קשיא שפיכות דמים אשפיכות דמים קשיא לשון הרע אלשון הרע שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא הא דידיע מאן קטליה הא דלא ידיע מאן קטליה דידיע מאן קטליה בר קטלא הוא במזיד ולא אתרו ביה לשון הרע אלשון הרע ל"ק הא בצינעא הא**

וכחזקתו גבה לבו וגו'. גבי עוזיה כתוב. **בדברי הימים** כ) כתיב (ד"ה ב ו ה) ויומתן הוליך [את] עזריה (הכהן) [הוא] אשר כיהן (בתוך) בבית אשר בנה (המלך) שלמה [בירושלים] וע"ש למה כתיב עליו אשר כיהן יותר מן האחרים שהוא מונה שם כל הכהנים גדולים אשר שמשו בבית רשעה: **ומה הדברים הימים** כ) כתיב **ויומתן הוליך את עזריה הכהן** [הוא] מונה שם כל הכהנים שעמו להתווכח על הכהונה כשבא עוזיה יותר מן האחרים וי"ל לפי שהוא **הא דאהנו מעשיו.** פירש רש"י שמקוטטו על ידו ופי קשיא אמאי לא מותיב ליה משפיכות דמים וגילוי עריות דקאמר לעיל נגעים באין על שפיכות דמים ועל גילוי עריות דכתיב בהו יחניף ואפקוד עונה עליה ותא"כ אמאי לא מותיב ליה מש